

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ І МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА

Тетяна Тарасенко

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

Стаття присвячена методологічному й методичному аспектам розв'язання проблеми формування й розвитку творчої особистості майбутнього вчителя-філолога у вищому педагогічному навчальному закладі. На основі аналізу різних підходів розкрито сутність творчої особистості педагога, виявлені головні ознаки педагогічної творчості вчителя-філолога. Визначено шляхи формування творчої особистості майбутнього вчителя-філолога з огляду на підвищення рівня його методологічної та методичної підготовки, що забезпечується організацією навчально-виховного процесу у вищому педагогічному навчальному закладі на засадах педагогічної аксіології, його гуманізацією, особистісним орієнтуванням, упровадженням цілісної системи навчально-виховних впливів соціокультурного середовища на студента, застосуванням нетрадиційних методів навчання.

Ключові слова:

творча особистість учителя-філолога; самореалізація; методологічна підготовка; науково-педагогічне мислення; творчий стиль діяльності педагога.

Аннотация:

Тарасенко Татьяна. **Методологический и методический аспекты подготовки творческой личности учителя-филолога.**

Статья посвящена методологическому и методическому аспектам решения проблемы формирования и развития творческой личности учителя-филолога в высшем педагогическом учебном заведении. На основе анализа разных подходов раскрыта сущность творческой личности педагога, выявлены главные признаки педагогического творчества учителя-филолога. Определены пути формирования творческой личности учителя-филолога, учитывая повышение уровня его методологической и методической подготовки, который обеспечивается организацией учебно-воспитательного процесса на принципах аксиологии, его гуманизацией, личностной ориентацией, внедрением целостной системы учебно-воспитательных воздействий социокультурной среды на студента, применением нетрадиционных методов обучения.

Ключевые слова:

творческая личность учителя-филолога; самореализация; методологическая подготовка; научно-педагогическое мышление; творческий стиль деятельности педагога.

Resume:

Tarasenko Tetiana. **Methodological and methodical aspects of the teacher-philologist creative personality training.**

The article is devoted to methodological and methodical aspects of a solution of the problem of formation and development of the teacher-philologist creative personality in the higher pedagogical educational institution. On the basis of the analysis of different approaches the essence of the teacher's personality is defined, the main signs of pedagogical creativity of the teacher-philologist are revealed. The ways of formation of the teacher-philologist creative personality are defined, considering the level increase of its methodological and methodical training which is provided with the organization of teaching and educational process on the principles of axiology, its humanization, personal orientation, introduction of complete system of teaching and educational impacts of the sociocultural environment on the student, application of nonconventional methods of training.

Key words:

creative personality of the teacher-philologist, self-realization, methodological training, scientific and pedagogical thinking, creative style of the teacher's activity.

Постановка проблеми. Соціальний і культурний розвиток сучасного українського суспільства висуває перед освітянами завдання максимального задоволення потреб і інтересів молоді шляхом створення умов для розвитку загальних і спеціальних здібностей учня та збереження його самобутньої особистості як найвищої цінності. Забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування її інтелектуального і творчого потенціалу зумовлюють у сучасному українському суспільстві зростання вимог до професійного рівня вчителя. Основні напрями досягнення цієї мети знайшли своє відображення в ряді державних документів – Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті, Законах України «Про освіту» та «Про вищу освіту». Зростання національної свідомості у нашому суспільстві, розширення міжнародних культурних зв'язків України потребують кардинальних змін соціально-психологічних, організаційно-педагогічних і теоретико-методологічних аспектів підготовки майбутніх учителів-філологів, професійним призначенням

яких є виконання навчально-виховної діяльності у процесі викладання рідної та іноземної мов, української та зарубіжної літератури. Філологічні дисципліни є дуже важливими для формування творчої особистості учня, оскільки мова слугує найефективнішим інструментом узгодження взаємодії між учасниками сфер життєдіяльності різного рівня та різного характеру, а література є невичерпною скарбницею культурного та соціального досвіду людства. Учитель-філолог має надзвичайний вплив на особистість учня, засобами мови і літератури звертаючись безпосередньо до розуму і почуттів учнів, формуючи їх емоційно-ціннісне ставлення до навчання і знань загалом. Успішно втілити цілі гуманістичної освіти під час вивчення мови і літератури може тільки творча особистість. На жаль, при підготовці вчителя-філолога ще досить часто переважає викладання, орієнтоване на систему знань, умінь і навичок, формуванню ж особистісного творчого компонента майбутнього фахівця приділяється недостатньо уваги, хоча у практичній діяльності педагога саме цей компонент відіграє ключову

роль. Удосконалення методологічного й методичного аспектів підготовки майбутнього вчителя-філолога з огляду на специфіку професійної діяльності дасть змогу визначити найефективніші шляхи формування творчої особистості цього фахівця під час навчання у виші й уможливить розв'язання низки проблем, які виникли у сфері підготовки та адаптації педагогів-словесників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У навчальному процесі педагогічного вишу протягом тривалого часу було послаблено увагу до формування творчого складника особистості майбутнього вчителя, наслідки чого можна спостерігати і зараз. Багато науковців, серед яких Н. Гузій, В. Кан-Калик, М. Нікандров, О. Сисоєва, Ю. Фокін та інші, досліджуючи вплив творчого складника особистості вчителя на успішність педагогічного процесу, дійшли висновку, що вона є невіддільною частиною професійної педагогічної майстерності фахівця й запорукою успішності навчально-виховного процесу. Зважаючи на значні досягнення науковців у розв'язанні проблеми формування й розвитку творчої особистості вчителя, зазначимо, що деякі її аспекти потребують більш детального дослідження. Так, наприклад, у багатьох вищих педагогічних навчальних закладах переважає викладання, орієнтоване на систему знань, умінь, навичок як на основу підготовки вчителя-філолога, формуванню ж творчого особистісного компонента майбутнього фахівця приділяється недостатньо уваги, хоча у практичній діяльності педагога-словесника саме цей компонент відіграє ключову роль.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення методологічного й методичного аспектів підготовки творчої особистості майбутнього вчителя-філолога і обґрунтування ефективних шляхів її формування та розвитку під час професійної підготовки у вищому педагогічному навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Учитель – одна з найскладніших професій, що потребує великої самовідданості. Складність цієї професії визначається високими вимогами до вчителя в умовах розвитку сучасного демократичного суспільства, у якому зросла роль людського чинника в освітньому процесі. Розвиваючи ідеї Я.-А. Коменського, Ж.-Ж. Руссо, К. Ушинського, Я. Корчака, видатний український педагог В. Сухомлинський пов'язував виконання широкого кола завдань навчально-виховного процесу з усебічним розвитком особистості вчителя, вважаючи педагога першим, а потім і головним світочем в інтелектуальному житті школяра, людиною, яка пробуджує в дитині жадобу до знань, повагу до науки, культури, освіти. У своїй роботі «Розмова

з молодим директором школи» видатний педагог підкреслював важливість педагогічної творчості: «Досвід багатьох років переконує, що суттю педагогічної творчості є думка, ідея, яка пов'язана з тисячами повсякденних явищ. Педагогічна ідея – це, образно кажучи, повітря, на якому тримаються крила педагогічної майстерності» [7, с. 426]. Творча діяльність майбутнього вчителя є дослідницькою і пов'язана насамперед із покращенням якості його навчальної діяльності (і на рівні інформації, і на рівні її осмислення, аксіології), із посиленням у ній значущості найбільш перспективних, високих технологій, які під час практичної діяльності вчитель має ефективно впроваджувати в навчальний процес. На думку С. Сисоєвої, саме у процесі творчої професійної діяльності розкриваються творчі можливості педагога, відбувається їх реалізація та розвиток, тому дуже важливо готувати майбутнього вчителя до власної творчої діяльності, формуючи в нього потребу аналізувати власний педагогічний досвід і впроваджувати педагогічний досвід інших з урахуванням своєї творчої індивідуальності [6, с. 426].

Одним із важливих завдань освіти є підготовка молодого покоління до самовизначення й самореалізації. Самореалізація – це повноцінне функціонування особистості в суспільстві, результатом якого є розкриття всіх її життєвих сил. Самореалізація особистості в умовах навчально-виховного процесу передбачає розкриття потенційних можливостей кожної особистості, спонукання її до активного самовдосконалення у процесі навчальної та позанавчальної діяльності. Принцип самореалізації одержав розвиток у працях А. Маслоу, К. Роджерса та інших представників гуманістичної психології першої половини ХХ століття. Самореалізація в ієрархії потреб А. Маслоу – це вище бажання людини реалізувати свої таланти і здібності [3, с. 17]. Цілісне уявлення про професійне формування майбутнього вчителя припускає, що оволодіння професією і професійне вдосконалення є складниками процесу самореалізації людини. Особистість не просто реалізує себе в педагогічній діяльності, вона певним чином діє відповідно до життєвих планів і цінностей. Успішна реалізація вчителя в соціумі значною мірою залежить від втілення творчого складника його особистості у професійній діяльності. Творча індивідуальність – це найвища характеристика діяльності вчителя, оскільки саме у процесі пізнання та утвердження педагогом своєї творчої індивідуальності педагогічний процес перетворюється на творчу діяльність.

С. Гончаренко визначає творчість як «продуктивну людську діяльність, здатну породжувати якісно нові моральні та духовні цінності суспільства» [1, с. 326]. Ю. Фокін дає таке визначення цьому феномену: «творчість – це неформалізований процес створення або виявлення суб'єктом нових відомостей або об'єктів духовної чи матеріальної культури, заснований на мисленні, що виходить за межі відомого, на реалізації власного бачення об'єкта, завдання або проблеми і свідомій відмові від звичних уявлень чи способів». Основними якостями педагогічної творчості, на думку дослідника, є:

- ефективність використання набутого досвіду в нових умовах;
- гнучкість при застосуванні запланованого в невідомих ситуаціях;
- уміння обґрунтовувати інтуїтивні рішення;
- уміння фантазувати, бачити ближчу, середню та далеку перспективи в роботі;
- уміння розвивати ідею, реалізовувати її в конкретних умовах;
- уміння застосовувати досвід інших, трансформувати рекомендації методичних посібників, теоретичні положення наукових публікацій;
- бачення варіантів розв'язання проблеми [9, с. 166].

Стрижнем творчого стилю діяльності вчителя є стимулювання учнів до творчої, пізнавальної діяльності, а також підтримка педагогом ініціативи школярів. При цьому вчитель добирає зміст навчального матеріалу згідно з критеріями проблемності, намагається будувати діалог з учнями на основі співдружності і довірливих стосунків. Творче виконання педагогічних завдань у процесі роботи буде визначатися тим, наскільки вдало педагог враховує специфіку педагогічної діяльності, особливості її суб'єкта й об'єкта. Високий рівень професійної активності вчителя передбачає здатність враховувати фактор часу і завершеність кожного етапу при переході від одного виду діяльності до іншого, а також уміння педагога прогнозувати розвиток особистості учня впродовж певного часу, оскільки результати педагогічного впливу і взаємодії з'являються пізніше.

Педагогічна творчість є необхідною умовою становлення самого педагога, розкриття його як особистості. Особистість не просто реалізує себе у творчій діяльності, вона певним чином діє відповідно до життєвих планів і цінностей. Творча індивідуальність – це найвища характеристика діяльності вчителя, оскільки саме у процесі пізнання та утвердження педагогом своєї творчої індивідуальності педагогічний процес перетворюється на творчу

діяльність. Найважливіший показник творчого рівня педагогічної праці – це прояв у ньому творчої індивідуальності педагога. Творча індивідуальність педагога виявляється у стилі його діяльності, у притаманній йому манері, у ставленні до своєї діяльності та до матеріалу, який викладається. Початковим етапом формування індивідуальності вчителя має бути стимулювання усвідомлення педагогом своєї унікальності та значущості, прийняття ним гуманістичних настанов, розвиток уяви, потреби й здатності до виявлення своєї творчості. Цьому сприяє організація навчально-виховного процесу у вищому педагогічному навчальному закладі на засадах педагогічної аксіології, його гуманізація, особистісне орієнтування, організація цілісної системи виховних впливів соціокультурного середовища на студента.

Специфічною рисою професії учителя-філолога є той факт, що цей фахівець, виконуючи вимоги шкільної програми, має навчити мови як засобу спілкування, тому комунікативна компетентність є надзвичайно важливою саме для цього фахівця. Становлення особистості майбутнього вчителя-філолога і формування його особистості відбувається шляхом засвоєння загальнокультурних цінностей людства і переведенні їх у внутрішній план для вироблення власних ціннісних орієнтацій, які будуть визначати професійну педагогічну діяльність. Професійна підготовка майбутнього вчителя-філолога має свою специфіку, пов'язану з особливостями навчання мови. Основою у навчанні будь-якої мови є комунікативна функція вчителя, яка визначає реалізацію навчально-виховних завдань. Філологічні дисципліни є трудомісткими навчальними предметами, що потребують великої кількості вправлянь. Ці особливості істотно впливають на діяльність учителя-філолога, який повинен здійснювати особливий, порівняно з іншими навчальними дисциплінами, підхід до навчання. Виховуючи учнів, встановлюючи й регулюючи відносини з ними мовними засобами, учитель-філолог повинен керувати майже одночасно двома видами діяльності учнів: засвоєнням мовного матеріалу і спілкуванням. Саме тому процес фахової підготовки майбутнього вчителя-філолога має сприяти виконанню низки завдань, що допомагають формуванню та розвитку творчої особистості педагога. Серед них можна виділити:

- вироблення у студентів стійкої мотивації до вивчення рідної та іноземних мов;
- формування вмінь і навичок комунікативно доцільно користуватися засобами мови в різноманітних сферах спілкування, готовності до соціальної взаємодії для спільного розв'язання

різноманітних проблем і досягнення взаєморозуміння, знаходження компромісів;

- засвоєння студентами мовних і мовленнєвих знань, умінь і навичок;

- розвиток дослідницьких умінь, творчих здібностей у процесі проектної діяльності різного рівня (від внутрішньошкільного до міжнародного);

- становлення гуманістичного світогляду, формування інтелекту й духовного світу студентів, залучення їх засобами мови до національних і загальнолюдських цінностей.

- толерантне ставлення до всіх народів, зокрема до тих, мова яких вивчається, прилучення до діалогу культур як важливого феномена гармонійного співіснування і взаємозбагачення;

- творче використання рідної та іноземної мов для власного самовираження, усвідомлення мовних розбіжностей із рідною мовою, знання і вміння використовувати особливості вживання іноземної мови в типових соціальних ситуаціях спілкування.

Усі вміння й навички формуються у процесі діяльності. Будь-яка професійно спрямована діяльність потребує наявності необхідного обсягу знань. У процесі навчання майбутні вчителі-філологи, окрім знань психолого-педагогічного циклу, мають оволодіти системою знань про мову, літературу, культуру, суспільство, мислення, способи діяльності, засвоєння яких забезпечує діалектичний підхід до пізнавальної і практичної діяльності і, як наслідок, формування у свідомості студентів наукової картини світу. Вивчення значення й походження слів і фразеологізмів, ознайомлення з діалектизмами, історизмами, архаїзмами та неологізмами, власномовною і запозиченою лексикою дають студентам-філологам розуміння історичних уявлень народу, культурних реалій давнини і сучасності, що є спільними для багатьох країн. Оскільки загальнокультурні цінності сприймаються передусім почуттями, поєднання емоційної сфери зі змістовною частиною через сприйняття досвіду цивілізації засобами мови і літератури дає можливість зробити процес формування соціокультурного досвіду більш ефективним.

Важливим складником професійної підготовки майбутніх учителів-філологів є методологічна підготовка студентів. Як зазначає В. Радул, методологія – це сукупність прийомів дослідження, що застосовується в різних науках. До методологічних дослідників зараховує знання про:

- 1) історію науки, світоглядні, теоретико-пізнавальні, соціально-культурні основи як конкретної галузі, так і науки загалом;

- 2) основні логічні форми і закони мислення;

- 3) регулятиви наукового мислення [5, с. 5].

Методологічні знання студента в умовах цілісної системи підготовки педагога – це шлях до формування нового педагогічного мислення, без якого не можна уявити сьогодні творчий розвиток особистості фахівця. Головними ознаками методологічної підготовленості вчителя можна вважати навички проектування освітнього процесу; вміння усвідомлювати, формулювати, творчо виконувати завдання навчання і виховання учнів; здатність до здійснення медичної рефлексії. Аналізуючи складники сучасного науково-педагогічного мислення, Б. Лихачов виділяє у структурі методологічної підготовки майбутніх учителів професійну зрілість, професійну продуктивність, професійну результативність і професійну ефективність [4]. Методологічна культура педагога представлена не тільки в системі його духовних цінностей, у професійних і соціально-психологічних нормах, а й настановах, особливостях професійної поведінки. Методологічна підготовленість учителя-філолога проявляється в таких педагогічних вміннях: в умінні описати ситуацію мовою педагогічної науки, відрізнити науковий опис дійсності від художнього, розрізнити об'єкти педагогічної діяльності й об'єкти реального життя тощо. Володіння методологічними знаннями різних рівнів забезпечує майбутньому вчителю-філологу новий погляд на професійні знання й вміння, на практичні завдання школи, сприяє розвитку інтелектуальних здібностей, удосконаленню умінь аналізу і синтезу, конкретизації й узагальнення, доведення і спростування, умінь порушувати проблему й вести дискусію. Значну роль методологія відіграє в розвитку соціально значущих властивостей педагога, зокрема розвитку його мислення. Методологічне мислення забезпечує майбутньому вчителю відправні базові орієнтири в його педагогічній діяльності, сприяє розумінню співвідношення навчання й розвитку у формуванні особистості. Сформоване методологічне педагогічне мислення є основою для тактичного мислення учителя, яке дає йому змогу конструювати навчальний процес, створювати різноманітні виховні ситуації, уміло застосовуючи одержані під час навчання у вищі теоретичні знання для виконання практичних завдань.

При вивченні фахових дисциплін майбутніми вчителями-філологами для формування й розвитку в них творчих здібностей слід використовувати частково-пошукові й дослідницькі методи, а також форми занять, які студенти використовуватимуть під час професійної діяльності. Семінарське заняття має бути спрямовано на стимулювання самоосвітньої

діяльності студентів, формування їхніх аналітичних умінь. Цю ж мету необхідно досягнути й при виконанні студентами курсових і дипломних робіт. Поточний контроль має проводитися з використанням активних форм навчання для спонукання студентів до більш повного прояву своїх розумових, організаторських і творчих здібностей. У процесі професійної підготовки майбутніх учителів-філологів доцільним є використання таких методів навчання, як дискусія, метод проектів із використанням комп'ютерних програм, рольова гра, розробка та презентація фрагментів уроків, конкурси педагогічної майстерності, під час яких студенти, окрім відповідей на запитання, повинні взяти участь у мікрОВикладанні, тренінгу, представити педагогічні поняття за допомогою невербальних засобів спілкування, підготувати міні-спектакль.

Дискусія (від лат. *discussio* – розгляд, дослідження) – це обговорення якогось спірного питання, проблеми. Важливою характеристикою дискусії є аргументованість. Широке впровадження групової дискусії в навчальний процес сприяє кращому засвоєнню програмного матеріалу, оскільки студенти самостійно здобувають знання, виконуючи пізнавальні завдання. Основне завдання дискусії – виявити різноманітні погляди учасників на будь-яку проблему й за необхідності зробити всебічний аналіз кожного з них. У методичній літературі виділяють кілька видів дискусій, серед яких «мозковий штурм», дебати, дискусії у стилі ток-шоу та ін. «Мозковий штурм» – це ефективний метод колективного обговорення, пошук рішення, у якому шляхом вільного висловлювання враховуються думки всіх учасників. Усі учасники «мозкового штурму» мають змогу висловлювати власні думки повністю, оскільки на початковому етапі заборонені коментарі щодо правильності сказаного. На основі ідей, що висувалися, наприкінці виробляється колективне рішення порушеної проблеми. Правильно організований мозковий штурм складається із трьох етапів, серед яких: підготовчий, який передбачає постановку проблеми та відбір учасників штурму; етап генерації ідей, на якому заборонена критика думок інших; заключний, на якому відбувається групування, відбір, оцінка ідей і формулюються загальні висновки.

Дебати розуміють як обмін думками на різних зборах, засіданнях. Мета учасника дебатів – переконати інших у тому, що його підхід до розв'язання проблеми правильний. Проведення дебатів є ефективним засобом навчання учасників дискусії вміння зрозуміло й логічно формулювати свою позицію, знаходити переконливі факти, слова та докази на підтримку

власної позиції. Наприкінці дебатів учасники дискусії повинні оцінити наслідки реалізації позиції супротивника.

Дискусія у стилі телевізійного ток-шоу поєднує лекції та дискусії у групі. Група із 3-5-ти осіб веде дискусію на заздалегідь вибрану тему у присутності аудиторії, користуючись наперед підготовленим матеріалом за темою. Глядачі висловлюють свої думки або ставлять запитання учасникам бесіди. Учасники дискусії розуміють механізм прийняття складних рішень, а викладач із великою точністю заносить у колонки переваги й недоліки кожного з них. У процесі дискусії у студентів формуються специфічні вміння й навички. Ситуація полеміки змушує їх якомога точніше формулювати свої думки, правильно використовуючи для цього поняття та терміни. Студенти оволодівають прийомами доказової полеміки, вчать обґрунтовувати свої пропозиції, підходи до прийняття рішень.

Особливо важливим для вчителя-філолога є володіння мовними засобами. Філологія (від давньогрецького *φιλολογία*, «любов до слова») – це сукупність наук, що вивчають культуру народу, виражену в мові й літературній творчості, учитель-філолог має бездоганно володіти словом як найважливішим інструментом, необхідним для успішної реалізації професійних завдань. Написання твору стимулює не тільки творчі здібності студентів, а й виступає ефективним засобом перевірки рівня їх професійних знань і умінь.

Оскільки при написанні твору розкриваються здібності студентів щодо володіння писемним мовленням, для повного розуміння рівня їх мовленнєвої підготовки (особливо це стосується іноземних мов, де мають місце значні фонетичні відмінності від рідної мови студентів), а також для оцінки невербальної поведінки студента доцільно використати таку форму роботи, як усну доповідь. Доповідь – це вид самостійної науково-дослідної роботи, у якій автор розкриває сутність проблеми, що досліджується, наводить різні погляди, а також висловлює власні думки стосовно цієї проблеми. У процесі роботи над доповіддю необхідно дібрати й вивчити основні джерела за темою, скласти бібліографію, опрацювати й систематизувати відібраний матеріал, розробити план доповіді, підготувати висновки.

Ефективним засобом наближення навчальної роботи до фахової діяльності стає метод проектів – система навчання, гнучка модель організації навчального процесу, орієнтована на творчу самореалізацію особистості, завдяки розвитку її інтелектуальних можливостей, вольових якостей і творчих здібностей. Такий спеціально організований комплекс дій самостійно виконується

студентами та завершується створенням продукту, що складається з об'єкта діяльності та його усної чи писемної презентації. В основу методу проектів було покладено педагогічні ідеї американського педагога і психолога, провідного представника філософії прагматизму Джона Дьюї. На його думку, вся діяльність учня повинна орієнтуватися на розвиток мислення, в основі якого лежить особистісний досвід [2]. Різні погляди на сутність, значення та класифікації проектів викладені у працях В. Гузеєва, О. Колесникової, Є. Полат та інших. М. Ткаченко виділяє такі особливості проектних технологій:

- наявність значущої в дослідницькому, творчому плані проблеми (завдання), що потребує інтегрованих знань, дослідницького пошуку для свого розв'язання;
- практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів;
- самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність учнів;
- структурування змістовної частини проекту (із зазначенням поетапних результатів);
- використання дослідницьких методів: визначення мети й завдань, що відповідають її реалізації, висунення гіпотези їх виконання, обговорення методів дослідження, оформлення остаточних результатів, аналіз отриманих даних, підбиття підсумків, коригування, висновки [8, с. 66].

Сутність проектної технології полягає у функціонуванні цілісної системи дидактичних засобів (змісту, методів, прийомів тощо), що адаптує навчально-виховний процес до структурних і організаційних вимог навчального проектування. Вона, так само, передбачає системне й послідовне моделювання тренувального розв'язання проблемних ситуацій, які потребують від учасників освітнього процесу пошукових зусиль, спрямованих на дослідження й розробку оптимальних шляхів виконання проектів, їх неодмінний і публічний захист і аналіз підсумків упровадження. Метод проектів передбачає наявність освітньої проблеми, складність і актуальність якої відповідає навчальним запитам і життєвим потребам учнів; дослідницький характер пошуку шляхів розв'язання проблеми; структурування діяльності відповідно до класичних етапів проектування; моделювання умов для виявлення навчальної проблеми.

Найперспективнішими видами проектної діяльності, з огляду на її потенціальні психолого-педагогічні можливості, є колективні міжпредметні чи надпредметні проекти, що не тільки виступають інтегративним чинником і чинником сучасної освіти, що не тільки систематизують знання, а й забезпечують

максимальне його наближення до реальних потреб життя, творчої самореалізації, розвитку і конструктивної соціореалізації особистості студентів. Психолого-педагогічні можливості проектних технологій дуже високі. Автори згаданих праць наголошують, що використання методу проектів сприяє реалізації діяльнісного підходу в навчанні, застосуванню знань і умінь, здобутих під час вивчення фахових дисциплін на різних етапах навчання, інтеграції їх у процес роботи над проектом. Це забезпечує позитивну мотивацію й диференціацію в навчанні, активізує самостійну творчу діяльність студентів.

Метод проектів дає можливість викладачеві, спираючись на наявні у студентів знання, уміння й навички, їх індивідуальні здібності, ставити перед ними творче пошукове завдання, консультувати їх діяльність, оцінювати й використовувати в навчальному процесі її результати. Педагогічна функція проектів полягає в індивідуалізації навчання, збільшенні обсягу знань, стимулюванні студентів до використання творчих методів пізнання. Розвивальний ефект методу проектів виражається в підвищенні пізнавального інтересу студентів, оволодінні дослідницькими методами мислення, в умінні мислити системно й комплексно, самостійно виявляти потреби в інформаційному забезпеченні діяльності, прагненні опанувати нові знання й застосовувати їх на практиці.

Ефективним методом мовної освіти є рольова гра. Рольова гра – це цілеспрямована організація навчально-ігрових взаємодій, яка спонукає до пізнавальної активності, сприяє становленню самостійності в мисленні та діяльності. Сутність цього методу полягає в ігровому моделюванні основних видів діяльності, спрямованих на відтворення та засвоєння професійного досвіду, унаслідок чого відбувається актуалізація й трансформація знань в уміння та навички, накопичення досвіду особистості та її розвиток. У зарубіжній педагогіці термін «рольова гра» поєднує вправи, що імітують рольове спілкування; форми розігрування коротких сценко; усне навчальне завдання, що передбачає інсценування ситуації для розв'язання певної навчальної проблеми; прийом вільної імпровізації учня в рамках заданої ситуації; форму практичного заняття, що являє собою прогнозування та імітацію реальних ситуацій. Великою популярністю при вивченні іноземних мов користується метод інтенсивного навчання Г. Китайгородської, в основу якого покладено виконання значної кількості граматичних, лексичних, фонетичних вправ у формі рольової гри за короткий проміжок часу. Головними засадами цього методу є принципи особистісного спілкування, ігрової організації,

колективної взаємодії, а його використання дає змогу подолати психологічні труднощі, що виникають при вивченні іноземних мов. Рольова гра має соціальну сутність і моделює реальне життя. Її використання сприяє розвитку уяви і творчих здібностей.

Як зазначалося раніше, важливою характеристикою, що визначає творчу особистість майбутнього вчителя-філолога, є його методична й методологічна підготовленість. Одним з інструментів їх реалізації є розробка та демонстрація фрагмента уроку (уроку повністю) із фахової дисципліни. Спираючись на отримані знання з методик викладання мов, рідної та зарубіжної літератури та доповнюючи їх знаннями, отриманими з курсів інших дисциплін, майбутні вчителі-філологи мають змогу продемонструвати власні фахові навички й узяти участь у аналізі та обговоренні уроків своїх колег. Розроблені уроки студенти використовують під час проходження педагогічної практики, маючи можливість побачити ефективність використаних прийомів і методів у реальних умовах школи. Такий метод сприяє формуванню методичної культури, формуванню у студентів власного стилю педагогічної діяльності, розвитку їх творчих здібностей, допомагає сформувати адекватну самооцінку і сприяє більш швидкій адаптації майбутніх фахівців до власної професійної діяльності. На завершальному етапі професійної підготовки студентам-словесникам доцільно буде взяти участь у конкурсі педагогічної майстерності, який спрямовано на виявлення творчої індивідуальності майбутнього вчителя-філолога. Беручи участь у конкурсі педагогічної майстерності, майбутні вчителі-філологи мають змогу продемонструвати набуті у процесі навчання знання, уміння й навички; оцінити діяльність своїх колег, обмінятися досвідом. Мікророзкладання є дієвим засобом розуміння майбутніми вчителями своєї професійної підготовленості й набуття педагогічної майстерності, що є важливим складником творчої особистості вчителя. Моделюючи фрагмент практичної діяльності, майбутні вчителі-філологи розвивають свої здібності, набувають певного досвіду, умінь і навичок, готуючись до майбутньої професійної діяльності.

У залученні майбутніх учителів-філологів до діалогу культур, ознайомленні з палітрою моральних та естетичних відносин різних народів, формуванні творчого підходу до професійної діяльності значну роль відіграє самооцінка та саморефлексія, які спонукають студентів до самостійного здобуття знань, чому сприяє націленість навчального процесу у

вищому навчальному закладі на розвиток пізнавальних психічних процесів, на формування потреби у знаннях, диференціацію та індивідуалізацію навчання, реалізацію саморозвитку майбутнього вчителя, набуття ним навчально-дослідницьких умінь і навичок. Важливе значення для цього процесу має ефективно організована самостійна робота майбутніх учителів-філологів, яка сприяє виробленню у студентів потреби в самоосвіті, що характеризується потребою в знаннях і потребою в пізнавальних діях. Після закінчення вищого педагогічного навчального закладу така активна позиція вчителя щодо свого навчання і самоосвіти в поєднанні з життєвим і педагогічним досвідом буде зміцнювати й поглиблювати сенс набутих знань.

Висновки. У статті розглянуті методологічні й методичні аспекти підготовки творчої особистості майбутнього вчителя-філолога, які передбачають формування навичок проектування освітнього процесу, уміння усвідомлювати, формулювати, творчо виконувати завдання навчання й виховання учнів, здатність здійснення методичної рефлексії, оволодіння системою знань про мову, літературу, культуру, суспільство, мислення, способи діяльності. Окреслено шляхи підвищення ефективності формування та розвитку творчої особистості майбутнього вчителя-філолога в педагогічному виші, що забезпечать педагогу високий рівень володіння фаховими знаннями і професійними вміннями. При підготовці майбутнього вчителя-філолога мають бути створені умови для розвитку його творчих здібностей і стимулюватися бажання здійснювати педагогічну діяльність, створюючи нові ідеї у ході навчально-виховного процесу. Для досягнення цієї мети в педагогічному виші необхідно реалізувати низку таких засобів: під час викладання фахових дисциплін упроваджувати систему завдань, виконання яких забезпечувало б не тільки розширення професійно-педагогічного кругозору, поглиблення системи науково-педагогічних знань, а й формування творчої особистості майбутнього фахівця; використовувати різноманітні методи та засоби пізнавальної діяльності, спрямовані на розвиток педагогічного мислення і творчих здібностей; формувати вміння визначати основні компоненти роботи над собою, які б забезпечували професійне становлення майбутнього вчителя-філолога з урахуванням його індивідуальних особливостей, педагогічних нахилів і здібностей.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник/ Семен Устимович Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Дьюи Д. Психологія і педагогіка мислення / Д. Дьюи / пер. с англ. Н.М. Никольской. – М.: Совершенство, 1997. – 208 с.
3. Емельянова И.Н. Ценности современного общества в содержании университетского образования / И.Н. Емельянова // Высшее образование сегодня. – № 1. – 2007. – С. 15–18.
4. Лихачев Б.Т. Педагогіка. Курс лекцій. Учеб. посібник для студ. пед. учебн. заведень і слухачей ИПК і ФПК / Б.Т. Лихачев. – М.: Прометей, 1992. – 528 с.
5. Радул В.В. Організація та методи педагогічного дослідження / В.В. Радул, О.С. Радул. – Кіровоград, 2012. – 56 с.
6. Сисоєва С.О. Педагогічна творчість учителя: Визначення, теоретична модель, функції підготовки / С.О. Сисоєва // Педагогіка і психологія. – К.: Педагогічна думка, 1998. – 255 с.
7. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5 т. – К.: Рад. шк., 1976-1977. – Т. 4. – 626 с.
8. Ткаченко М.В. Розвиток професійно значущих якостей майбутніх педагогів (технологічний підхід): Методичний посібник / М.В. Ткаченко. – Одеса: Видавнича організація Одеський юридичний інститут ХНУВС, 2006. – 78 с.
9. Фокин Ю.Г. Преподавание и воспитание в высшей школе: Методология, цели и содержание, творчество: учеб. посібник для студентов высших учебных заведений / Ю.Г. Фокин. – М.: Изд. центр «Академия», 2002. – 224 с.

References

1. Honcharenko S. (1997). *Ukrainian pedagogical dictionary*. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].
2. Dewey, J. (1997). *Psychology and pedagogics of thinking*. Translation from English by N.M. Nikolskaya. Moscow: Sovershenstvo. [in Russian].
3. Yemeljanova, I. N. (2007). *Values of modern society in the maintenance of university education. The higher education today*. № 1. 15-18. [in Russian].
4. Likhachev, B. T. (1992). *Pedagogika. Course of lectures. Study guide for students of pedagogical educational institutions and listeners of IPC and FPC*. Moscow: Prometei. [in Russian].
5. Radul, V. V. (2012). *Organization and methods of pedagogical research*. Kirovohrad. [in Ukrainian].
6. Sysoieva, S. O. (1998). *Pedagogical creativity of the teacher: Definition, theoretical model, functions of preparation. Pedagogy and psychology*. Kyiv: Pedahohichna dumka. [in Russian].
7. Sukhomlinsky, V. O. (1976-1977). *Conversation with the young director*. The selected works in 5 volumes. Kyiv: Radyans'ka school. V. 4. [in Russian].
8. Tkachenko, M. V. (2006). *Development of professionally significant qualities of future teachers (technological approach)*. Odesa: Publishing organization Odesa legal institute HNUVS. [in Russian].
9. Fokin, Yu. G. (2002). *Teaching and education at the higher school: Methodology, purposes and contents, creativity: Study guide for students of higher educational institutions*. Moscow: Pub. centre "Akademia". [in Ukrainian].

Рецензент: Сегеда Н.А. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Тарасенко Тетяна Володимирівна

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
вул. Леніна, 20, м. Мелітополь
Запорізька обл., Україна, 72312

doi:10.7905/нвмдпу.v1i12.923

Надійшла до редакції: 25.07.2014 р.

Прийнята до друку: 26.11.2014 р.